

Мирослав Горгота,
магістр богослов'я,
студент ліценціатської
догматично-пасторальної
програми УКУ

ПОРІВНЯННЯ Й АНАЛІЗ БОГОСЛОВ'Я ВИЗВОЛЕННЯ ТА БОГОСЛОВ'Я МАЙДАНУ¹

Стаття розглядає причини, передумови виникнення та ідеї богослов'я визволення та богослов'я Майдану. Автор показує, як богословські ідеї стали відповіддю на певні соціальні виклики. У статті наведено спільні й відмінні риси богослов'я визволення і богослов'я Майдану, дано відповідь на питання, як не впасти у радикалізм, а в критичних ситуаціях слідувати християнським засадам.

Ключові слова: богослов'я Майдану, богослов'я визволення, Церква і громадянське суспільство, соціальні виклики.

У статті ми представимо богословські, політичні, соціальні та історичні аспекти виникнення богослов'я визволення та богослов'я Майдану і зробимо їх порівняльний аналіз.

У першій частині, крім причин виникнення богослов'я визволення, покажемо богословські аргументи щодо легітимності богослов'я визволення та позицію Католицької Церкви щодо цієї течії. У другій частині представимо позицію Церков в Україні щодо Революції гідності і те, як відбувався діалог Церкви та її вірних. У третій частині представимо спільні риси та відмінності між богослов'ям визволення і богослов'ям Майдану; їхніх напрямків і підходів; де був допущений радикалізм і якими були наслідки. Спробуємо знайти відповідь, як має поводитися християнин, коли зустрічає страждання, несправедливість, агресію стосовно себе й інших, якими повинні бути його дії і як вбачати

¹ Доповідь на конференції «Богослов'я Майдану» (Київ, 09.12.2016).

Божий образ і подобу у ближніх.

Виникнення богослов'я визволення: причини, передумови і наслідки

Перше ніж говорити про ідеї богослов'я визволення, варто коротко зазначити причини виникнення цієї течії у Церкві. Період 1960-х рр. характеризується розвитком радикальних ідей у богослов'ї. Потроху зменшувався інтерес до інтелектуальних дискусій між богословами й атеїстами. Основними темами стають питання соціально-економічного й етичного характеру. Постало питання, як у новому часі і проблемах по-новому відкрити для себе Бога², як після двох світових війн наново сприйняти Христа як людину. Воєнні конфлікти й соціальні процеси показали глибоку кризу людськості. Це влучно висловив згодом папа Бенедикт XVI: «Стало зрозуміло, наскільки збляк образ Його людськості, що так велично і близько промовляє до нас»³. Багато хто запитував: якщо існує Бог, як Він може бути байдужим до страждання бідних, пригноблених, переслідуваних, не дарувати їм свободу і визволення? Прихильники богослов'я визволення були тими, хто намагався описати і представити досвід Бога, але виключно з позиції особи, що перебуває у бідності. Йшлося й про те, щоб у такий спосіб висловити протест проти диктатури і свавілля влади, що існувала в деяких країнах Латинської Америки⁴.

Початком богословської течії, яка пропагувала ідею визволення, слід вважати критику інтелектуалізму, що був характерним для прихильників традиціоналізму тогочасного північноатлантичного богослов'я. Тодішні мислителі почали цитувати таких богословів, як Вольфхрат Панненберг, Юрген Мольтман, Дітріх Бонгеффер. Головні акценти уже не ставили на пошуку Трансцендентного. Основні зацікавлення полягали у пошуках Іма-

² С. Гренц, Р. Ослон. *Богослов'я і богослови ХХ століття* / перекл. з англ. О. Розенберг. Черкаси 2011, с. 302.

³ Венедикт XVI. *Нова пісня Господеві. Віра в Христа та Літургія у наш час* / перекл. з нім. Н. Романів. Львів 2011, с. 20.

⁴ R. Chopp, E. Regan. «Latin American Liberation Theology» // *The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology since 1918* / ed. D. Ford. Blackwell 2005, с. 469.

нентного як сили визволення⁵. Період 1950–1960 рр. був цікавий тим, що відбувалися дискусії, чи, краще сказати, протиставлення католицького і протестантського розуміння миру і свободи. У цей час багато богословських творів було присвячено соціальним та етичним питанням⁶.

Однією з вагомих підстав для виникнення богослов'я визволення стали ідеї, поширені серед протестантського середовища, причиною яких став рух темношкірих за свої громадянські права. Це рух 1960-х рр., що його очолив Мартін Лютер Кінг. Постали питання про справедливість, толерантність, чесність, про визволення від пригноблення. У 1969 р. темношкірі богослови започаткували течію в богослов'ї, яка стала основою для богослов'я визволення⁷.

Представниками цієї течії були Альберт Клінг та Джеймс Коун. Клінг, пастор спільноти Чорної Мадонни, висловив думку, що необхідне відродження негритянської Церкви з її особистим темношкірим Месією. Він закликав припинити будь-який зв'язок із білими, тому що це є пригадуванням рабства. Подібні ідеї висловлював Коун у книзі «Негритянське богослов'я визволення»: він закликав до толерантності і відкинення расизму, бо вважав його найбільшими гріхом. Коун зазначав, що Христос учить любити всіх людей. Проте обидва богослови доходять до крайнощів. Згодом Клінг заявив, що Святе Письмо написали темношкірі євреї і що сам Христос був темношкірим. Коун сформулював висновок, що бути чорним – не означає мати темний колір шкіри. Це стан серця, душі і духу. Для нього Бог є темношкірим, бо Він витерпів приниження і гоніння. Бог воює на стороні темношкірих за їхнє визволення. Тому правдивий Божий образ і подобу можемо знайти лише в тих людях, що страждають⁸.

Приводом для виникнення богослов'я визволення в Латинській Америці стала зустріч католицьких єпископів у 1968 р. у місті Медельїн. Її учасники шокували світ, осудивши традиційний союз Церкви із латиноамериканською владою, що чинила насильство

⁵ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 303.

⁶ R. Chopp, E. Regan. «Latin American Liberation Theology» // *The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology since 1918*, с. 470.

⁷ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 304–307.

⁸ Там само, с. 309–314.

над народом⁹. Католицьке духовенство зіткнулося з проблемою страшної бідності серед населення. Наприклад, у Перу половина народжених помирала, не доживши до п'ятирічного віку. Землевласники володіли 60% полів – при тому, що 70% населення не мало землі взагалі. Як наслідок, було багато бездомних, жебраків, батьки покидали дітей на вулиці, не маючи змоги їх прогодувати. Архієпископа Оскара Ромеро розстріляли під час Служби Божої за те, що закликав сальвадорських солдатів не виконувати злочинні накази влади і не стріляти по своїх співвітчизниках. В часі каральних операцій було вбито 70 тисяч людей¹⁰.

Важливою є думка католицького богослова Раймонда Вінлінга. У своїй праці «Сучасна теологія 1945–1980 pp.» Вінлінг стверджує, що прихильники богослов'я визволення серед католицького духовенства ще в 1955 р, на зустрічі єпископату Латинської Америки, намагалися поширити ідеї християнської революції, щоб протистояти злочинним діям влади. Потім, в енцикліці *Mater et Magistra*, папа Йоан ХХІІІ писав, що однією із проблем людства є велика економічна нерівність між державами, коли одні мають високий економічний рівень забезпечення, а інші – дуже мізерний. Цю думку Йоана ХХІІІ прихильники богослов'я визволення вважали «закликом» до дій, до зміни політичних і соціальних режимів, що існували в країнах Латинської Америки. Вони мали надію, що ІІ Ватиканський собор підтримає їхні ідеї¹¹. Але собор не підтримував ідей, які інтерпретували християнство у дусі марксизму і соціалізму, ділили суспільство на два класи – бідних і багатих (багаті – ті, що пригнічують і наживаються завдяки праці бідних). Відповідно, бідні мусили силою відстоювати свої права та гідність. З іншого боку, потрібно розуміти, що прихильники богослов'я визволення намагалися пристосувати цю теорію до тих умов, у яких вони перебували. Одним із прикладів може послужити Енріке Дюссель, який стверджував, що європейці, які є прихильниками Карла Ранера, Іва Конгара чи Ганса Кюнга, не зрозуміють їх, поки не побачать умов, у яких проживає більшість населення Латинської Америки¹².

⁹ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 318.

¹⁰ Там само, с. 327–328.

¹¹ R. Winling. *Teologia współczesna 1945–1980*. Kraków 1990, с. 281–283.

¹² Там само, с. 286–289.

Як наслідок, у 1971 р. вийшла книжка католицького священика Густаво Гутьєрреса «Богослов'я визволення», яка неодноразово піддавалася критиці у богословських колах. Гутьєррес ставив питання, чи Христос є на рівні з такими революціонерами, як Ернесто Че Гевара і Каміло Торрес, і чи дійсно Бог віддає перевагу лише біднякам¹³. Гутьєррес мав послідовників: Леонардо Боффа, Хосе Боніно, Роберта Брауна й інших¹⁴. Прихильники богослов'я визволення дійшли до радикалізму. Хосе Мігель Боніно, автор книг «Християни і марксист: взаємний поклик до революції», «Як займатися богослов'ям у революційній ситуації», закликав Церкву не приймати існуючий лад і приєднуватися до революційних дій за права бідняків. Прихильники богослов'я визволення почали використовувати філософію Карла Маркса, виправдовувати революційні дії і навіть убивства¹⁵. Хосе Мігель Боніно стверджував, що багаті – аби виправдати не лише власне багатство, але й нечесне зловживання владою – будуть спекулювати: мовляв, це Божа воля. Але, на його думку, бідні мають перевагу над багатими в тому, що Ісус Христос був бідняком. Тому бідних людей завжди підтримує Бог, особливо, коли вони відстоюють свої права¹⁶.

Густаво Гутьєррес намагався показати людську гідність бідних, наголошуючи, що всі люди є братами і сестрами. У своїй праці «Богослов'я визволення» він твердив, що Бог завжди є на стороні бідних. Він бореться разом з ними за їхні права проти тих, хто їх експлуатує. Бідняки є духовно вищими від інших людей. Тому Бог вислуховує їхню молитву швидше, ніж жалі багатих. Проте, говорячи про бідність і справедливість, Гутьєррес не розробив жодного систематичного розуміння Святого Письма чи Традиції. Його цікавили лише етичні питання. Для Гутьєрреса богослов'я завжди формується під впливом соціальних чинників¹⁷. Він нічого не говорить про сотеріологічні чи есхатологічні аспекти спасіння людини. Для нього спасінням є лише історична співпраця Бога і людини, у якій людина має відстоювати гуманні цінності. Для нього правдивим духовним життям є зустріч із бідними, тому що лише

¹³ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 318–319.

¹⁴ Там само, с. 322.

¹⁵ Там само, с. 324–325.

¹⁶ R. Chopp, E. Regan. «Latin American Liberation Theology», с. 479.

¹⁷ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 330–333.

тут можна зустріти Бога. Кожен, хто не хоче допомогти бідняку, не може бути християнином¹⁸.

Католицька Церква дала відповідь на ці богословські ідеї. У 1984 р. вийшла «Інструкція деяких аспектів „богослов'я визволення”», яку підписав – тоді кардинал – Йосиф Рацінгер. Римський престол у цьому документі зайняв досить терпиму позицію стосовно цієї течії богослов'я. У ній піддавалися різкій критиці марксистські ідеї, що їх використовували представники богослов'я визволення¹⁹. Ідеї, запропоновані представниками богослов'я визволення, були не так богословською теорією, як певним планом чи проектом деяких осіб щодо політичних і соціальних обставин у Латинській Америці у 60–70 роках ХХ ст. Це було радше прикриття марксистських ідей християнською доктриною, щоб здійснити певний політичний план змін у суспільстві²⁰.

Йосиф Рацінгер вважав, що головна проблема богослов'я визволення, як і тогочасного суспільства, полягала в тому, що спасіння людини замінили людським визволенням. Христа перестали розуміти як Бога, який спасає людство. Його звели до зразка того, як здійснюється спасіння, тобто визволення. Це несе загрозу, тому що Христа розуміють не як Бога, а як чергового просвітителя чи вчителя. Тому вже не потрібно посередника для спасіння, яким є Церква. Повноваження і права, що їх має Церква, виглядатимуть, як узурпація влади. Щодо христологічного бачення, «історичний» Ісус є не більше, як «просвітитель». Його можна назвати ким завгодно, але не Сином Божим, таким чином позбавляючи Його трансцендентності. Церква тоді виглядає, як людська інституція, створена, аби використовувати доброго Ісуса для своєї користі²¹. Небезпека богослов'я визволення полягає в тому, що інтерпретує Бога як того, хто позбавлений будь-якого практичного значення у справах світу. Бог стає чимось суб'єктивним, чимось особистим, що не належить до публічного життя, – «осо-

¹⁸ С. Гренц, Р. Ослон. *Богословие и богословы XX века*, с. 335–336.

¹⁹ Там само, с. 321–322.

²⁰ Н. W. Gensichen. «„Projekt” ekumenicznej teologii wyzwolenia Jose Miguez Bonino, Argentyna» // *Teologowie Trzeciego Świata* / ред. Н. Waldenfels. Warszawa 1987, с. 21.

²¹ Венедикт XVI. *Нова пісня Господеві. Віра в Христа та Літургія у наш час*, с. 55–56.

бистим» Богом, вигідним для кожної окремої особи. Натомість опускається розуміння Бога як Творця, що встановлює всім людям певні межі і критерії, продовжуючи діяти у світі та керувати своїм творінням. Прихильники богослов'я визволення розуміли Бога як Того, хто схвалює їхні вчинки, а натомість відкидає тих, що були з ними не згідні²².

Богослов'я Майдану: причини, передумови і наслідки

Майдан 2013–2014 рр. по-особливому запам'ятався кожній людині в Україні, тому що кожна з них була наочним чи посереднім свідком тих подій. Проте корисно їх ще раз переосмислити – не лише пригадати їх історичний перебіг, але й виділити богословські аспекти, зрозуміти, якою була відповідь Церков чи релігійних громад України на події Майдану.

Причиною першої мирної демонстрації стала відмова тодішнього президента Віктора Януковича підписати 21 лютого 2013 р. асоціацію про євроінтеграцію. Учасниками мирного пікету були студенти віком 18–20 років. Українська молодь у підписанні про угоди про європейську інтеграцію бачила можливість покращень у житті. Проте президент наказав бити тих, хто мав іншу думку, і цим показав, яким гарантом безпеки він є. Але реакція людей виявилася несподіваною. Наступного дня почався Майдан – пошук справедливості. Люди почали розуміти, що їхнє майбутнє – в небезпеці²³. Отже, причиною Революції гідності став силовий розгін і жорстоке побиття мітингувальників 30 листопада 2013 р. у Києві.

Революційний розвиток подій дав змогу українцям переосмислити, ким вони є і чого хочуть. Знову вони виявилися розділеними на «захід» і «схід». З'явилися й прихильники президента Віктора Януковича, готові підтримувати його репресивну політику, – «антимайдан» і «тітушки». Це показало, наскільки населення зомбоване російським телебаченням, наскільки воно надалі живе образами, які їм накинули. Однак, знову ж, це дало українському суспільству можливість шукати діалогу і порозуміння між двома сторонами²⁴.

²² Й. Рацінгер. *Вступ до християнства: Лекції про Апостольський Символ Віри* / пер. з нім. О. Конкевич. Львів 2008, с. 13–14.

²³ Л. Филипович. «Україна очнулась» // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка* / ред. Л. Филипович. Київ 2014, с. 24–25.

²⁴ Там само, с. 26.

Зокрема, Майдан дав шанс переосмислити стосунки Церкви, держави і суспільства. Як стверджує богослов Кирило Говорун, церковні громади і конфесії по-новому оцінили себе й інших²⁵ та визнали, що вони часто брали на себе роль посередників для шахраїв, які завдяки «пожертвам» намагалися відкупитися від відповідальності перед Богом за свої кримінальні вчинки²⁶.

Проте згодом Майдан вже займався не так протистоянням між сходом і заходом України чи поборошенням проросійських позицій Януковича, як почав ставити зовсім інші питання і вимоги, відстоювати гідність людини. І тут церковні організації зуміли продемонструвати, що вони служать не царству цього світу, а Царству Божому, яке реалізується через людську душу і служіння ближньому. Церква виконувала свою правдиву місію, протистояла злу, брехні, насильству, спрямованому проти народу, як про це говорить соціальна доктрина Католицької Церкви. Представлені на Майдані Церкви не лише фізично, але й духовно підтримували мітингувальників, і це було те, чого народ дійсно потребував у той момент. Жодна Церква чи релігійна громада України не осудила Майдан,²⁷ і на ньому були присутні представники усіх релігійних конфесій: буддисти, мусульмани, юдеї, християни.

Під час Майдану Церкви зуміли якнайкраще реалізувати харитативну діяльність. Під час зимових холодів багато храмів надавали свої приміщення, щоб учасники протесту могли зігрітися чи переночувати²⁸, а згодом заховатися чи лікуватися. На Майдані з'явилося почуття солідарності поміж представниками різних релігійних конфесій. Завдяки цьому народилося екуменічне поняття «наша українська церква», яке не сфокусувалося на певній конфесії чи релігійній інституції. Усіх єднали спільні молитви «Отче наш» і «Богородице Діво».

²⁵ К. Говорун. Український Майдан, який зібрався «заради Європи», переніс саму Європу та її політиків // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 28.

²⁶ Там само, с. 30.

²⁷ О. Горкуша. Євромайдан як індикатор трансформації або Революція Гідності як ситуація сповіді перед Богом, Україною та Людиною // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 64–65.

²⁸ Д. Брильов. Церкви постали перед вибором: йти за Майданом чи намагатися вести його за собою // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 77–78.

Натомість малий відламок Української Греко-Католицької Церкви під назвою Українська Правовірна Греко-Католицька Церква (догналіти) проявив себе агресивніше, ніж російські ЗМІ, виказуючи ненависть до всього, що є українським і християнським²⁹.

Майдан був місцем відстоювання і боротьби за особисту гідність і свободу. Важливою була присутність духовенства. Одним із важливих моментів під час Майдану було звернення блаженнішого патріарха Любомира Гузара 1 грудня 2013 р. Він закликав усіх: «Не бійтеся!», – і додав, що, творячи добро і відстоюючи правду, майданівці не мають боятися бути добрими, гідними³⁰.

Глава-емерит УГКЦ Любомир Гузар в одному із своїх інтерв'ю висловлювався так: «Влада є від Бога, але носієм влади є народ, який обирає певних осіб і доручає їм дбати про спільне благо. Ця влада є найперше відповідальністю перед людьми, які їх обрали, щоб вони здійснювали служіння, а не використовували владу для власного збагачення»³¹.

Стосовно фізичного опору, який чинили євромайданівці «Беркуту», Любомир Гузар нагадав, що кожна особа чи народ має природне право на самозахист. Особливо коли в певній ситуації виникає загроза не лише особистому життю, але й життю ближніх. Збройний захист дозволений, коли немає іншого способу врегулювати конфлікт чи захистити себе і ближнього³².

Глава УГКЦ Святослав Шевчук зазначав:

*Церкви є невід'ємною частиною громадянського суспільства. Отож не влада, не політики, а народ – це є місце, де Церква вбачає свою важливу роль як мати і учителька*³³

Мусимо відчуті особисту відповідальність за долю нашого народу і його держави, по-новому побачити власну гідність та силу, бо оновлення нашого народу може відбутися лише через оновлення кожного українця нашим зусиллям та благодаттю Святого

²⁹ Л. Филипович. Майдан і Церква // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 47.

³⁰ Л. Филипович. Майдан і Церква, с. 48.

³¹ Л. Гузар. Право на повстання – то є закон природи // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 323.

³² Там само, с. 325.

³³ С. Шевчук. УГКЦ є невід'ємною частиною громадянського суспільства // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 322.

Духа. Оновлена повага до гідності людської особи, повага до кожного як вільної людини, сотвореної на образ і подобу Божу, є фундаментом, на якому будується держава, що є гідна цієї Людини³⁴.

Те, що Майдан став цим символом гідності, можемо побачити у свідченні римо-католицького єпископа Луцька Станіслава Ширококорядюка. У своєму зверненні, виголошеному на Майдані 12 січня 2014 р., він говорив про хабарництво – пекучу проблему України. Хабарництво особливо поширене серед чиновників. Коли особи, яким довірили правління, зловживають владою заради власного збагачення, дні такої влади пораховані. Що ж стосується опору, що його народ чинив корумпованій владі, то це є завдання християнства – протистояти злу. Християнин – це вільна людина, що вибирає добро і до нього стремить, намагаючись донести його іншим³⁵.

Можна багато говорити про позитивні аспекти Майдану і приклади людяності, виявлені в той час. За словами Кирила Говоруна,

лише в останні дні Майдану українські Церкви почали підтягуватися до того рівня моральної свідомості та відповідальності, які продемонстрував Майдан. Від загальних закликів до ненасильства вони перейшли до того, аби справами та словами солідаризуватися з цінностями Майдану, усвідомивши спорідненість його принципів з християнськими. Майдану, який явив безліч прикладів альтруїзму, готовності до самопожертви, взаємодопомоги тощо; який обрав бути слабким, не зважаючи на свою численність; який має майже есхатологічні сподівання на відновлення гідності, що її Бог заклав у людську природу³⁶.

Подібне й відмінне між богослов'ям Майдану і богослов'ям визволення

Перше ніж перейти до спільних аспектів богослов'я визволення і богослов'я Майдану, потрібно вказати на відмінності. Бого-

³⁴ С. Шевчук. Щоб змінити Україну – мусимо змінитися самі // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 306.

³⁵ С. Ширококорядюк. Дні цієї влади пораховані // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 328–329.

³⁶ О. Горкуша. Євромайдан як індикатор трансформації або Революція Гідності як ситуація сповіді перед Богом, Україною та Людиною // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 69.

слов'я визволення виникло майже за 42 роки перед Майданом. Воно поширилося і мало вплив на американському континенті у протестантському і римо-католицькому середовищі.

Богослов'я Майдану виникло в Україні, де багато різних церковних конфесій і релігійних громад. Воно не народилося в лоні якоїсь однієї релігійної конфесії. Богословські ідеї були відповіддю і реакцією на Революцію гідності, яка почалася так, як починаються всі революції: влада дала привід, а з боку народу виникла реакція, яку важко спинити.

Спільними елементами богослов'я визволення і богослов'я Майдану є те, що головним був іманентний принцип: знайти і бачити Бога у ближньому. В обох випадках духовенство намагалось підтримати і відстояти права й гідність людини перед диктаторським правлінням. Коли одна частина суспільства живе у скруті, не маючи змоги відстояти свою думку і право на покращення життя, а інша використовує своє служіння не за призначенням, то люди починають відстоювати свої права за допомогою сили.

Ми не можемо судити творця богослов'я визволення Густаво Гутьєрреса за те, що його погляди пішли радикальним шляхом і стали суперечити церковній доктрині. Проблеми, які постали у Латинській Америці, вирішувалися не на основі вчення Церкви, а на основі марксистських ідей, що виправдовували не лише збройний опір, але й убивство представників деяких верств суспільства. Таким чином, богослов'я визволення витворило собі свого Бога, Бога бідняків, який виправдовує будь-які їхні дії. На думку повстанців, їхні вчинки стосовно інших були цілком виправданими. Такий розвиток подій показує нам небезпеку втратити бачення Бога, коли з Нього витворюють того, кого хочеться бачити: революціонера, темношкірого, просвітителя, – а при тому відкидають Бога, який належить всім і дає кожному шанс виправитися і змінити своє життя. Ці проблеми виникли, коли перевагу надали етичним правилам, знецінюючи сотеріологічний і есхатологічний аспекти, визнаючи Христа не Спасителем, а просто історичною постаттю.

Богослов'я Майдану постало, як стихія. Всі Церкви і релігійні громади намагалися дати відповідь мітингуючим, як їм поводитися в даній ситуації, якими мають бути їхні вчинки щодо корупції, нехтування законом, справедливостю, правдою, щодо безчинств

і зловживань влади, яка вдалася до переслідувань, побиття і навіть знищення людей лише для того, щоб зберегти свою владу і тоталітарну систему правління.

Богослов'я визволення і богослов'я Майдану тривало різний час, проте і перед першим, і перед другим постали більш-менш однакові соціальні виклики. Богослов'я визволення дійшло до радикалізму, і християнські ідеї були замінені марксизмом; а богослов'я Майдану постало у багатому конфесійному середовищі, як відповідь на свавілля влади, як спроба захистити гідність людини. Проте, хоч в Україні Революція гідності не призвела до воєнних конфліктів, як в Латинській Америці, без проблем не обійшлося. Тому-то й лунало засудження закликів до радикалізму і кровопролиття з уст о. Михайла Арсенича, глави УГКЦ Святослава Шевчука і головного рабина Києва Якова Дов Блайха.³⁷

Католицька Церква в 1984 р. у Інструкції деяких аспектів «богослов'я визволення» засудила окремі його ідеї. У випадку Революції гідності жодна з Церков не виявила негативного ставлення до дій мітингувальників і не засудила їх, за винятком УПЦ МП і маргінальної УПГКЦ, які своєю позицією виявили не лише байдужість до державних і суспільних процесів, а й ненависть до всього, що є українським чи християнським. Саме на Майдані можна було найкраще бачити співпрацю Церкви і людини як християнина, що не боїться відстоювати свою гідність і не боїться свідчити – для самого себе і для ближнього, – що кожен створений за образом і подобою Божою.

Христос закликає християнина не до пасивного споглядання: «Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч» (Мт 10,34). Через молитву, свідчення, науку Церкви Бог кличе до активного життя. Треба вміти з Його допомогою міняти цей світ на краще. Все, що людині дано, є даром: країна, суспільство, ближні, свобода, гідність. Кожен має вміти не лише це приймати, але й тверезо оцінювати

³⁷ Глава УГКЦ та Головний рабин України засудили «екстремістську проповідь священика» // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, 268; див. також: Отець Арсенич Палка. *Промова до пастви* (www.youtube.com), 6 грудня 2013.

події та ситуацію, що є довкола. Коли потрібно, треба вміти відстоювати християнські і людські принципи, розуміючи, що Бог допомагає тим, хто справді чесно, терпеливо і послідовно відстоює правду, покладаючись на Христові слова: «Не бійся!»

Список використаної літератури:

- Венедикт XVI. *Нова пісня Господеві. Віра в Христа та Літургія у наш час* / пер. з нім. Н. Романів. Львів 2011.
- Гренц С., Ослон Р. *Богословие и богословы XX века* / пер. з англ. О. Розенберг. Черкаси 2011.
- Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка* / за ред. Л. Филипович. Київ 2014.
- Рацінгер Й. *Вступ до християнства: Лекції про Апостольський Символ Віри* / пер. з нім. О. Конкевич. Львів 2008.
- Chopp R., Regan E. *Latin American Liberation Theology // The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology since 1918* / ред. D. Ford. Blackwell 2005.
- Gensichen H. W. «Projekt» ekumenicznej teologii wyzwolenia Jose Miguez Bonino, Argentyna // *Teologowie Trzeciego Świata* / ред. H. Waldenfels. Warszawa 1987.
- Winling R. *Teologia współczesna 1945–1980*. Kraków 1990.